

José Manuel Leite Viegas, Helena Carreiras and Andrés Malamud (eds.)

Portugal in the european context, Vol.I: Institutions and politics

Lisbon, CIES, ISCTE-IUL Celta Editora, 2009, 236 str.

“Hrvatska treba 29 godina da dostigne Portugal i Španjolsku”, izjavio je Mato Crkvenac 2007. godine. “Prije 30 godina te su zemlje bile manje razvijene od Hrvatske”, zaključio je. On je ponavljao mantru o koristima koje je državama Iberijskog poluotoka donijelo članstvo u Europskoj Uniji. *Institutions and Politics*, prvi svezak edicije *Portugal in European Context*, objašnjava i propituje ovu mantru. Urednici, José Manuel Leite Viegas, Helena Carreiras i Andrés Malamud, prikupili su članke koji uglavnom naglašavaju modernizacijske procese koji su se odvijali tijekom portugalskog pristupanja i članstva u EU, ali i često ukazuju da su ti procesi proizveli kompleksne rezultate. U knjizi su dakako predstavljene i detaljne analize brojnih portugalskih institucija. Svi autori priloga istraživači su iz lisabonskog Centra za sociološka istraživanja i studije (Centro de Investigação e Estudos de Sociologia – CIES).

Komparativni pristup je izrazito prisutan u prvom djelu knjige nazvanom *Institutions, ideologies and political behaviours* koji čitatelju pruža uvid u portugalsku političku zbilju. Prvo poglavlje *Supranational parliaments in Europe and Latin America: Between empowerment and irrelevance* koje su napisali Andrés Malamud i Luís de Sousa relevantan je doprinos analizi supranacionalnih parlamenata – institucija čiji utjecaj na državne politike, posebno u Europi, sve više jača. Europski parlament sa svojim je legislativnim i izvršnim moćima postala “standardni model za one koji bi se željeli upustiti u misiju institucionaliziranja regionalnih integracija” (str. 17-18). Autori su usporedili Europski parlament s četiri preostala razvijenija supranacionalnim parlamentima, koji se svi nalaze u Latinskoj Americi, i došli do zaključka da je “jedino Europski parlament razvio istinski supranacionalni karakter i do danas je jedino njemu dozvoljeno da raspolaže izvršnom moći” (str. 25). Autori nalaze plauzibilne razloge za velike razlike između europskog i latinskoameričkih primjeraka (primjerice činjenicu da sve države Latinske Amerike imaju predsjedničke režime). Iako se u ovom članku kompetentno uspoređuju značajke pet regionalnih parlamenata, on se razlikuje od ostalih priloga u knjizi, jer se uopće ne osvrće na portugalsku društvo.

André Freire započinje poglavlje *Ideological identities in Europe: Comparative perspectives of Portugal, Spain and Greece* s teorijskom debatom o prevladavanju po-

Copyright © 2010 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

djela na lijevu i desnu političku orijentaciju, testira te teorije podacima iz europskih zemalja i stavlja naglasak na stanje ideoloških identiteta u novim demokracijama južne Europe kojima pripada i Portugal. Freire pokazuje, koristeći longitudinalna europska istraživanja (1976.-2002.) o samopozicioniranju na skali lijevo-desno, da “se u evoluciji orijentacije lijevo-desno ne može vidjeti neki generalni trend i da ona u velikoj mjeri ovisi o faktorima koji su specifični za svaku zemlju” (str. 45). Udio pojedinaca koji se pozicioniraju na skali lijevo-desno u većini država ostaje stabilan, a povećava se u Portugalu, Španjolskoj i Danskoj. Rezultati u novim europskim demokracijama su posebno zanimljivi, jer pokazuju recentnu stabilizaciju ideoloških identiteta u Grčkoj nasuprot porastu u Španjolskoj i Portugalu. Freire je tu razliku objasnio kraćim razdobljem diktature u Grčkoj. Ipak udjeli ideoloških identiteta u razdoblju 1990.-2002. u Španjolskoj, Grčkoj i posebno u Portugalu bili su niži od europskog prosjeka usprkos intenzivnog procesa dostizanja ideološkog samopozicioniranja u starijim europskim demokracijama koji se odvijao u 1980-im godinama.

José Manuel Leite Viegas i Sérgio Faria u članku *Political participation: The Portuguese case from a European comparative perspective* utvrđuju da ni u političkoj participaciji, kao ni u ideološkom samopozicioniranju, nema brze konvergencije Portugala i starijih EU članica. Komparativno istraživanje u 12 europskih država (2000.-2004.) pokazuje da je politička participacija u Portugalu redovito niža nego u svim drugim državama, s iznimkom Moldavije i Rumunjske u nekim oblicima participacije. Sve tri države imaju gotovo identično nisku političku participaciju uz pomoć korištenja novijeg repertoara – korištenje Interneta za politički kontakt, bojkotiranje proizvoda i kupovanje određenih proizvoda. Slabije korištenje ovih oblika političke participacije jasno indicira sporije modernizacijske procesa u ovim društvima. Niži portugalski rezultati u drugim oblicima političke participacije mogli bi se prema autorima objasniti specifičnostima portugalske političke kulture. Tako su primjerice niski udjeli participacije u protestima rezultat uključenosti stranaka u ovu vrstu aktivnosti.

Dok prvi dio knjige karakterizira sinkronijska komparacija drugi dio knjige sadrži dijakronijsku komparaciju portugalskih institucija i javnih politika. Luís Capucha, Elsa Pegado i Sandra Palma Saleiro u članku *Social development policies: Employment and social security* razlikuju pet faza politika društvenog razvoja u Portugalu. Prva faza nakon “Revolucije karanfila” 1974. godine završava uspostavljanjem pravnih osnova za izgradnju države blagostanja u Ustavu iz 1976. godine. Stabilizacijski period (1976.-1986.) ukazuje na dvije strane otvaranja Portugala međunarodnim organizacijama: “politika štednje i makroekonomska stabilizacija (povezane s intervencijama IMF-a i Svjetske banke), značila je stroge restrikcije i velike prepreke prijašnjoj dinamici poboljšanja života obitelji. Međutim ta štednja nije spriječila seriju promjena usmjerenih ‘europeizaciji’ ove zemlje” (str. 73). “Europeizacija” Portugala tj. usvajanje *acquis communautaire* rezultiralo je nastankom nekih od ključnih institucija socijalne politike kao što su: područni centri socijalne skrbi, nacionalni zdravstveni sustav i Institut za zapošljavanje i trening za zanimanja. Period širenja i rasta (1986.-1994.) je obilježen, osim brojnih drugih mjera, i

politikama borbe koje je inicirala Europska komisija. Nova generacija aktivnih socijalnih politika (1995.-2001.) bila je odgovor na porast siromaštva i nezaposlenosti. Ove politike je također inicirao EU, preciznije Europska strategija zapošljavanja. Značajan paradoks u direktnoj aplikaciji europskih politika u različite zemlje ovdje je očita jer, jedan od prioriteta strategije, “kreiranje samozapošljavanja nije primjenjiva na Portugal (koji u tom pogledu iskače iz europskih obrazaca), pa je specijalna pažnja usmjerena borbi protiv lažnog samozapošljavanja” (str. 79).

U poglavlju *Immigration policies in Portugal*, Rui Pena Pires i Filipa Pinho također koriste dijakronijsku komparaciju da bi razlikovali faze bavljenja imigracijom u Portugal. Prvu fazu označava zaokupljenost kontrolom imigracijskih tokova, a indikativno je da se do 1995. godine u vladinim programima ne spominje imigracijska problematika. Imigracijske politike su pretežno bile pod utjecajem EU-a (Schengenski sporazum i unutarnja sigurnost), a u nekim portugalskim zakonima imigracija je interpretirana kao prijetnja. U drugoj fazi koja počinje 1995. godine s dolaskom socijalista na vlast pokreće se rješavanje problema integracije i proširenja prava imigranata.

Alan Stoleroff u članku *Company-level labour relations and the industrial relations system in Portugal* prezentira istraživanja provedena u najvećim portugalskim kompanijama. Jedno od njegovih objašnjenja smanjenja sindikalne gustoće je “sadašnji sastav najvećih portugalskih kompanija koja su pretrpjele ogromne promjene s europeizacijom ekonomije (rast trgovačkih i tercijarnih organizacija i smanjenje prosječne veličine industrijskih kompanija) i s promjenama u ekonomskim institucijama (kao što je demontiranje industrijskog sektora u vlasništvu države)” (str. 221). Posljedica smanjene prisutnosti sindikata je među ostalim i činjenica da samo 55,2% najvećih kompanija potvrđuje postojanje odbora za zdravlje i sigurnost koji su obavezni u takvim kompanijama.

U poglavlju *The Portuguese Armed Forces: Changes and continuities at the turn of the millennium*, Helena Carreiras nudi teorijski najbolje utemeljen dio knjige. Carreiras koristi najutjecajnije teorije o promjenama u oružanim snagama kako bi istražila položaj portugalske vojske unutar paradigme o postmodernoj formi organizacije. Zaključuje da postoji “koegzistencija modernizacije i otpora promjenama, a koja rezultira situacijom koja je paradoksalna i generator tenzija” (str. 170). Također naglašeno je da je misija u Bosni i Hercegovini bila posebno relevantna za transformaciju Portugalskih oružanih snaga na međunarodnom strateškom nivou. Álvaro de Vasconcelos interpretirao je te događaje kao europeizaciju portugalske obrambene politike, jer se Portugal sve više fokusira na europsku problematiku, a ne na problematiku bivših kolonija. No europeizacija je uskoro došla pod znak pitanja povlačenjem portugalskih vojnika iz misije na Kosovu i angažmanom u Istočnom Timoru. Angažiranje na Kosovu je također bilo percipirano i kao rezultat diktata iz Washingtona (Vasconcelos, 2000).

Slična analiza utjecaja međunarodnih odnosa na sigurnosne politike prisutna je i u članku *Penitentiary risk and prohibitionist spirit* kojeg je napisao António Pedro

Dores. On ukazuje da iako ima jednu od najnižih stopa kriminaliteta u EU Portugal u isto vrijeme ima i najvišu stopu zatvorenika. Dores ovu diskrepanciju interpretira utjecajem američkog "rata protiv droga". Nažalost autor ne analizira može li taj američki utjecaj biti objašnjen dilemom "atlanticizam protiv Europe" koja se ponovno pojavila sredinom 1990-ih godina u portugalskoj politici (Hampson, 2000).

Ovom zborniku nedostaje informativniji uvod za stranu publiku, koji bi kratko prikazao javne debate i političke procese koji su oblikovali portugalsku tranziciju. Utjecaj EU ideologije na portugalske politike vidljiv je u većem broju priloga, a bio bi i jasniji uz opis pristupanja Portugala Europskoj Uniji. Također indikativno je da je 1995. godina predstavljala pomak u nekoliko analiziranih politika i, iako se spominje uspostava socijalističke vlade, ne-portugalski čitatelj bi zasigurno imao koristi od opširnijeg objašnjenja političkog konteksta.

Svejedno knjiga *Institutions and Politics* pruža čitatelju brojne analize koje smještaju suvremeni Portugal u europsko okruženje i otkriva njegovu nedavnu povijest. Većina članaka indicira da se portugalska sociologija počinje etablirati nakon "Revolucije karanfila" 1974. godine. Kako je u to vrijeme hrvatska sociologija imala relativno visok stupanj institucionalne zrelosti, moglo bi se zaključiti da ovaj CIES-ov znanstveni poduhvat pokazuje brzi razvoj portugalske sociologije sličan portugalskom ekonomskom razvoju. Sposobnost jedne portugalske institucije da napravi prilično sveobuhvatnu analizu svog društva hrvatsku bi se sociološku zajednicu, koju od 1990-ih godina obilježava institucionalna fragmentiranost, moglo dojmiti.

Literatura

1. Hampson, Jack (2000). The problems and prospects of Portugal. U: Anderson, Peter J.; Wiessala, Georg;
2. Vasconcelos, Álvaro de (2000). Portugal 2000: the European way. Paris: Notre Europe.
3. Williams; Christopher (Eds.). *New Europe in transition*. London: Continuum.

Nikola Petrović
Zagreb